

כללי

מלך עכברוש

ואדים סטפנוב מקדיש את ציוריו לחולדות שהרג בנעוריו במוסקווה ולחוויות שצבר במוסד הסגור. מה לא עושים כדי לפרנס שלוש נשים ואת ילדיהם

אביחי בקר. צילומים: רלי אברהמי

17 בספטמבר 2003

כאנרכיסט מלידה פוליטיקה עושה לו רע. בעיניו אין מלה מגונה מזו, אבל בכל זאת הוא מתאווה לפגוש את שר התרבות, כדי להגיד לו שהגיע הזמן להפוך את הארץ למקום אסתטי יותר. "הרי יום אחד תיגמר המלחמה עם הערבים, ייגמרו התרוצים וכיוון שלא דאגנו לייפות את המדינה ולמלא אותה ביצירות אמנות, נחיה את חיינו כשאנחנו מוקפים לעד בזבל". ואדים סטפנוב ומלחמתו בסריסים.

בשבוע הבא תיפתח במוזיאון לאמנות רוסית ברמת גן התערוכה "איקונות עכשוויים" של סטפנוב, אמן בן 34 שהגיע לארץ ממוסקווה לפני 12 שנים. ספק אם התקשורת הרוסית, הוא מעריך לאור ניסיונו המצטבר, תדווח על האירוע ולו בקצרה. הוא אומר שאף פעם לא היה בן טיפוחיה. "הם לא מקבלים את העצמאות שלי, אני לא עונה על מה שנותני הטון שם מגדירים אמנות רוסית ראויה".

"האיקונה שלי", "מדונה אוהבת נקניק" ושאר ציורי שמן המשלבים סמלים מסורתיים פרבוסלוויים מחד ודימויים מעולם רדוף שדים ופנטזיות מאידך, צלבים וציפורים מזרות-אימה יחדיו, הם לצנינים בעיני קובעי הטעם הרוסי. הוא בא איתם חשבון נוקב. "רבים מהאנשים האלה, שבתקופת בריה"מ היו קומוניסטים אדוקים, פתאום הפכו עורם ועברו לשיר על ירושלים, איך כביכול הם נכספו אליה אלפי שנים. אני לא מאמין להם, הם צבועים. ערכי החירות והשוויון שהם נאבקו למענם, איפה הם היום? האמת היא שאז הם רוממו את ברז'נייב ועכשיו את שרון".

צריך להיות מורד כמוהו, הוא רומז, כדי שהקליטה בארץ תצליח.
"העלייה הרוסית ברובה היא מתנשאת. היא מתעבת את הישראלים.
מבחינתה, ולכן אני משתדל כל כך לתפוס ממנה מרחק, לא קיימת פה
תרבות. באשר לי אני מרגיש שייך הרבה יותר לכלל החברה הישראלית
מאשר לקהילת יוצאי בריה"מ לשעבר".

אותה תחושת שייכות זוכה לגיבוי וליבוי גם מצד שלושת הילדים
שהוליד בארץ - משלוש נשים שונות, שלאף אחת מהן לא נישא - וגם
מצד פטרונו האמנותי, ברנרד בן שושן, בעל גלריה "ברנרד" בתל אביב
שנתקל בציוריו כבר ב-92'. "נכנס אלי לגלריה בחור צעיר עם תיקי בד
תפורים, הוריד אותם על הרצפה ושאל אותי: 'קונה תמונות?', הוא
משחזר. "הוא הוציא דברים שמאוד הרשימו אותי, בטכניקה מאוד
מדויקת, עם נושאים אפלים מאוד שהתמתנו רק במהלך השנים".

בן שושן וסטפנוב פתחו במשא ומתן. "באותו זמן שילמתי לציירים
רוסים בין 25 ל-75 דולר לתמונה", הוא משחזר. "ואדים רצה 800.
הצעתי 400, והוא הכניס את הציורים בחזרה לתיקים והתחיל ללכת.
רצתי אחריו והוא אמר: '800, מלה אחרונה'. קניתי שלוש עבודות
שנחטפו תוך שבוע. אחר כך רציתי עוד דברים אבל הוא נעלם לי".

חצי שנה אחר כך חזר סטפנוב לגלריה "עם אותה הופעה מוזנחת
ואמר: 'יש לי עוד שתי תמונות בשבילך'". אחרי שנה וחצי מיסדו
השניים את היחסים וחתמו על חוזה. "מאותו רגע הוא היה ממושמע
ברמה שלא הכרתי. כבר 11 שנים אני נהנה מהשיגעונות שלו
והציורים שלו".

וגם מאבהותו המרובה?

"כל כסף שיש לו הוא נותן לילדים ולמשפחות המפוצלות שלו. אלה
שנתיים קשות מאוד בשבילו, כמו לכולם, ומדהים איך הוא בכל זאת
שורד".

איכשהו התגברתי

בין פה לשם הוא עבר דרך ארוכה ועקלקלה. הוא נולד בקצה צפון
מזרחה של בריה"מ לשעבר, בסוסומן שבחבל קולימה, 600 ק"מ

מהכרך מאגאדאן שעל חוף ים אוכוצק, מנגד חצי האי קמצ'טקה. האזור דליל האוכלוסין מכוסה יערות; הוא ידוע לחיוב הודות למכרות הזהב שבו, ולשלילה בשל הגולאגים. אביו היה מפעיל ציוד כבד, אמו מנהלת חשבונות, ובהיותו בן 10 חצתה המשפחה דלת האמצעים את מלוא אורכה של היבשת לחפש את מזלה במוסקווה, לשווא.

מנעוריו בלט בו היסוד המרדני. בגיל 17 הוא התחתן, ניתק את הקשרים עם ההורים והאח, חבר לחוגי שוליים, צרך מגוון סמים, מאופיום ועד הרואין, שקע ברפש וצעד במסלול ישיר לאבדון. כשקיבל צו גיוס אישפז את עצמו מדעת במוסד פסיכיאטרי, בתקווה להסיר את רוע הגזירה. אף שהצבא האדום עדיין היה שקוע אז בבוץ האפגאני לא מהאויב הוא כה חרד, אלא מהאחים לנשק. "רוב המתגייסים היו בחורים נבערים, אלימים ולאומנים, בגלל הדעות הניהליסטיות שלי אין לי ספק שהם היו מחסלים אותי ואיש לא היה יודע על כך". יחד עם זאת, הוא מודה, "באשפוז שלי בהחלט היה גם מרכיב של הרס עצמי. רצון לבדוק את גבולות הטירוף וללכת עם זה עד הסוף".

הוא ספג זריקות והולעט בכדורים עד שראה עדרי חזירים בוקעים מהכתלים. האבחנה קבעה שהוא לוקה במאניה-דיפרסיה קלה, ומקץ חודשיים הוא זכה בפטור הגואל ושוחרר בו בזמן מהצבא ומהמוסד הסגור. "איך עברתי את זה בשלום? בית משוגעים הוא בדיוק כמו הגירה. יש כאלה שעבורם אלה טראומות לכל החיים, אני איכשהו התגברתי". החוויות שצבר נחרתו בו ולימים, כשהחל לצייר, קיבלו ביטוי עז על הבד. בכך הן הצטרפו אל החולדה - המוטיב החוזר בעבודותיו, עם זנב, הבעות פנים והכל.

מה פתאום חולדה? הוא היה עוד ילד, הוא מספר, כשיצא עם החברים והם כולם חמושים במוטות ברזל, זה היה מין משחק, לחסל את המכרסמים שנפוצו בעיר. הוא הניף את המוט ובחמת זעם רוצץ את גופה של החיה, הפרפור והמראה המבעית של הקרביים התגלגלו לסיוט ששנים ארוכות לא הירפה ממנו ולבסוף, על שלל צורותיו, בין אם מאיים או משעשע, היה לסימן ההיכר שלו. מבט חודר בציורים שלו מגלה עקבות של פרידה קאלו שאותה, הוא מאשר, גילה רק בישראל ומאז היה למעריץ מושבע.

אחרי שנחתם פרק האשפוז הוא עדיין לא מצא מנוח. הוא שוטט ונזרק עם אשתו משך שלוש שנים ברחבי בריה"מ, גם כשמצא עבודה, פעם כמטאטא רחובות ופעם כמוכר בחנות משקאות, הוא היה הומלס לכל דבר ועניין. הוא קידש את הסבל; בחורפים קפא מקור וניזון משאריות, וכשאשתו נטשה אותו הוא מצא תחתיה אהבה חדשה, נינה, שנענתה לשגיונותיו. בתום מסעותיהם חזרו יחד למוסקווה ולגמרי באקראי הוא התגלגל לסטודיו של מי שנהפך לפטרונו ואביו הרוחני, האמן המפורסם ליאוניד פוריגין.

במשך שנתיים בערך הוא שימש לצידו כשוליה ובעידודו של המאסטר החל לצייר בעצמו. "למרות שהוא לא לימד אותי איך אפילו להחזיק מכחול, ההשפעה שלו עלי היא מובהקת. לפעמים התפקיד שלי הסתכם בלהביא לו וודקה על הבוקר. מורה אמיתי לא צריך לדבר או להסביר, עצם השהות במחיצתו והשתייה בצוותא הם שקובעים".

לימים היגר פוריגין לארה"ב ועשה בה חיל. הוא אף הזמין את סטפנוב להצטרף אליו. "ההצעה היתה בהחלט מפתה, אבל לא רציתי לעזוב את נינה ולכן לא נענית. סיבה נוספת שהביאה לדחייה היתה תחושת ספקנות שהתפתחה בי לגבי מהות החברה האמריקאית. ארה"ב מעולם לא היתה בשבילי משאת נפש, הרגשתי שמהו בסיסי שם חולה. כשחייתי במוסקווה יצא לי לפגוש הרבה מאוד היפים אמריקאים. מלבד השיער הארוך, ככה התרשמתי, לא היה להם כלום בראש. מהסיפורים שלהם גם הבנתי שאין שם חופש אמיתי. חופש בשבילי זה לצאת לרחוב ולצעוק 'הערבים הם חארות', למחרת לומר אותו דבר על היהודים ויום אחר כך על הרוסים. בארה"ב לחלוטין אין את זה. נסה להגיד לדוגמה משהו נגד הכושים ותראה מה יקרה". היה לו גם חבר, פריק כמוהו, שעשה בכל זאת את הצעד והיה בארה"ב לאיש מחשבים מעונב. חוץ מזה שסטפנוב לא סולח על הבגידה, מחליפת המכתבים ביניהם הוא גם למד שמחיר העושר גבוה מדי ומחייב מחיקת זהות ומצפון. ב-96' גם נפלה עליו כרעם הידיעה כי פוריגין מת.

בבריה"מ המתפוררת הוא מאס, מארה"ב הוא סלד. הוא נוצרי על פי אמונתו, וכשיחד עם נינה, יהודייה מצד אמה, חיפשו השניים מוצא,

הם חשבו תחילה על דרום אפריקה ואחר כך חיפשו ארץ קטנה ורוגעת נוסח שווייץ. האופציה הישראלית עלתה לסדר היום כשהתעורר גל העלייה והם נסחפו בזרם. "לרגע לא תיארנו לעצמנו שהצרות פה עד כדי כך גדולות", הוא אומר.

באין להם רכוש בעולם הם אפילו לא היו צריכים לארוז. עם תרמיל על הגב וכשבתיק האחר מברשות, שפופרות צבע וציורים נחתו השניים בלוד. הם בחרו ברחובות, נדדו בין חדרים רעועים, סטפנוב שטף כלים בעבור חמישה שקלים לשעה וסבל סבל בל ישוער מריח השווארמה. במלאות שנתיים לשהותו בישראל הוא הציג את תערוכת היחיד הראשונה שלו בגלריה "ברנרד" שהיתה לו לבית. מאז הוסיף עליה עוד שתיים.

נינה עזבה בינתיים ומטיילת כעת בספרד. רשמית הם אמנם נשואים, אבל בפועל הקשר ניתק. כך או כך מבחינתו שפר גורלו. גם אם לעתים הוא נדרש להשלים הכנסה באמצעות עבודות ניקיון, מה זה לעומת הדיווחים המגיעים אליו מדי פעם מהמולדת הישנה על החבר שהתאבד בתלייה, החבר שקפץ מהגג והשלישי שמת מסמים? "האנשים האלה התחילו כולם כמוני אבל לא הספיקו לעצור. מי מאתנו שפנה לאמנות או למוסיקה חייו ניצלו, הרוב שלא מצאו את עצמם הלכו עד הסוף ונגמרו".

זאת הסיבה שלרוסיה הוא לא נוסע אפילו לביקור. יותר מדי זיכרונות מרים. ובכלל, טוב לו כאן. "אחרי שלוש שנים בארץ בעל הגלריה שלי לקח אותי לצרפת. ביליתי בפאריס שלושה חודשים מופלאים, אבל הדבר המדהים ביותר שקרה לי בנסיעה ההיא התרחש דווקא כשנחתנו בבן גוריון. יצאתי מהמטוס והרגשתי שזהו, ישראל היא הבית שלי. לחום האנושי שבו התקבלתי בארץ אין תחליף. כסף אמנם אין לי אבל אני בין העולים החדשים המעטים שמהם לא תשמע שום תלונה כאילו רע וקשה ליי". בן שושן מאשר: "מופלא בעיני איך הוא נקשר בצורה כל כך עמוקה לישראל".

אין יחסים מהצד

זה ארבע שנים הוא גר בכפר סבא. כיוון ששליטתו בעברית מוגבלת, "מבין אבל לא מדבר בשטף", בעת הראיון איתו משמשת אנה וולצ'וק, האחת אך לא היחידה מבנות זוגו, כמתורגמנית וכעוזר מנגד. את שלב החישול הם עברו בגינה ציבורית ברמת גן ששימשה להם כאכסניה ארעית בעת שהכירו.

"המקום שכן ליד בית אבות ולכן היה לנו שם שקט מוחלט", מונה סטפנוב את היתרונות. "גם המאבטחים היו אתנו בסדר גמור, הם דאגו לנו לאוכל. באופן עקרוני אני אדם מאוד גמיש. כשהמצב נעשה גרוע אני מצמצם את הרצונות שלי למינימום". תמורת שתייה כדת וכדין הוא נכון תמיד לעיסקאות ברטר. הוא צבע, נגר וגנן מיומן והוא פתוח להצעות.

לצערה, אומרת וולצ'וק חרישית, סיפור העלייה שלה, מאוקראינה, שונה מזה של אהובה. "אני לא ברחתי, אותי הכריחו לבוא. על כך אני לא סולחת להורים שלי, שנמאס להם לעמוד בתור לנקניק. הייתי בת 10, פסנתרנית מחוננת, כבר למדתי בבית ספר גבוה למוסיקה, כל התוכניות הגדולות הלכו לאיבוד כשעזבנו בניגוד לדעתי. עכשיו זה כבר לא משנה, החלב הרי נשפך מזמן. את מרבית שנות חיי עשיתי כאן, גם לי ישראל הפכה לבית שמאפשר לי לעשות את האמנות שלי שבסופו של דבר היא העניין החשוב לי ביותר".

כאמור בשנים האחרונות חי סטפנוב לחילופין עם שלוש נשים, שמכל אחת יש לו ילד. היום הוא מעביר את מרבית זמנו במחיצת וולצ'וק, ועל שתי הנשים האחרות מעדיף שלא לדבר. בעבר נהג לתת פומבי ללא עכבות למערכות היחסים הפתוחות שהוא מנהל - מכמה פסלים הפזורים בדירה השכורה מזדקרים איברי מין זכריים אדירי ממדים - אבל בהווה הוא מבקש להצניע את הממד הארוטי בהרמון שיצר לעצמו. "בהשוואה למשפחות רגילות אנחנו די שמרנים", הוא אומר בלי פקפוק. "הקשרים בינינו הם על בסיס קבוע, הנטיות המיניות לא חורגות מהמקובל ושלא כמו אצל הרבה משפחות אחרות, אצלנו אין יחסים מהצד".

באשר לקשרים עם נשים ישראליות הוא מבטל את הרעיון, ולא
ברגישות יתרה. "הנשים הרוסיות, לזכותן, הן לא פמיניסטיות. כשאין
להן משהו חכם לומר הן ישתקו. הישראליות לעומת זאת, שים אותן
באותו מצב, הן לא יסתמו את הפה". וולצ'וק הענוגה מהנהנת לאות
הסכמה. היא גם מצטרפת לדעתו שאין סיבה שלא יוצג במוזיאון
ישראל ולא בגטו הרוסי אי שם בפאתי רמת גן. *

avihay@barak.net.il

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר |
רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו |
מתכונים לראש השנה

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר
האיכותי בישראל
© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ

מגזין תרבות

הם עזבו את מולדתם, היגרו לישראל והתפתחו כאמנים. עכשיו הם עוזבים שוב

ארבעה אמנים שעלו לישראל בעקבות המלחמה באוקראינה או מברית המועצות בשנות ה-90, משרטטים את הנוף החדש של חייהם: הרחק מכאן

אנה קוגן, ואדים סטפנוב ובנם, ניקו. להוציא את הילד מכאן כמה שיותר מהר צילום: דור קדמי

לעקוב

יאנה פבזנר

25 בדצמבר 2024

יומיים אחרי שרוסיה פלשה לאוקראינה, בפברואר 2022, ליקה אברוצקי, 39, קולנוענית תושבת מוסקבה, החליטה לברוח. חמישה ימים לאחר מכן, יחד עם אמה, היא כבר היתה מחוץ לגבולות המדינה שבה לא ראתה יותר עתיד לעצמה או לשכמותה. היא יודעת שלעולם לא תוכל לחזור לרוסיה.

האזינו לפודקאסט: הארץ על הדרך

הם עזבו את מולדתם, היגרו לישראל והתפתחו
כאמנים. עכשיו הם עוזבים שוב

אברוצקי דוברת ארבע שפות, בהן אנגלית ברמת שפת אם. יש לה קשרים מקצועיים באירופה, אך גם שורשים יהודיים. היא ואמה החליטו להגר לישראל, לא להסתמך על ויזה שאולי לא תחודש בכל מקום אחר, בעיה שהיתה שומטת את הקרקע לגמרי תחת רגליה. היא השתקעה בחיפה והרגישה בטוחה. לזמן קצר.

מאז תחילת שנות ה-90 הגיעו לישראל כמיליון וחצי איש שהמירו את המשטר הדכאני של ברית המועצות או רוסיה של פוטין בדמוקרטיה השברירית במזרח התיכון, יותר מ-90 אלף מהם הגיעו לכאן מאז פתחה רוסיה במלחמה נגד אוקראינה. חלקם הגיעו לכאן כילדים, מתבגרים או צעירים שלמדו את השפה והתרבות, התרגלו לאקלים המוזר והחם, בנו את חייהם מאפס במדינה שמתקשה לקבל את הזר והאחר. הם צפו מכאן במה שמתרחש ברוסיה, בהשתלטות של פוטין וכנופייתו על חייהם של האזרחים, והודו על כך שניצלו מגורל חבריהם שהפכו לגולים בארצם. היו ביניהם אמנים ואנשי תרבות רבים. לא כולם התחברו למרחב, אבל הם חיו את חייהם. איש פה לא עקב אחריהם מלבד משגיחי כשרות, והחיים נראו חופשיים עד כמה שאפשר להרגיש חופשיים בישראל.

אנשי התרבות והרוח תמיד רגישים יותר לשינויים וגם נרדפים יותר. אמנים מבקרים את המציאות ואת הנורמות, ומשום כך משטרים אוטוריטריים וטוטליטריים, שדורשים מהנתינים ליישר קו, רואים בהם אויבים לעתים קרובות. באינספור מדינות במשך ההיסטוריה רבים מהם נאלצו לברוח מארצם וניסו לבנות להם חיים חדשים במקומות אחרים בעולם. למקס ארנסט ולמרק שאגאל זה הצליח. גם לוולדימיר נבוקוב. לאחרים פחות.

כבר שנתיים שישראלים רבים עוזבים את הארץ. זה התחיל בעקבות ההפיכה המשטרית ונמשך עם פרוץ המלחמה. לאף אחד לא קל להשאיר מאחוריו את הבית, אבל לעשות את זה בפעם השנייה בחיים זה אתגר מורכב במיוחד. ועל אחת כמה וכמה לאנשי תרבות שממילא מתפרנסים בדוחק. לא מדובר בתופעה – כשאין דרכון זר ואין גב כלכלי וכבר חווית את טראומת ההגירה וראית את הורייך יורדים במעמדם, לא עובדים במקצוע שלהם, אלא בעבודות שחורות, המוטיבציה לקחת

את הסיכון ולהגר שוב קטנה. לא ידוע כמה מהם עזבו או יעזבו בעתיד, אבל בחודשים האחרונים אפשר לחוש במגמה ברשתות החברתיות, שם הם מוכרים את הציוד ששימש אותם בעבודתם או מעלים את הנופים שהם מציירים, שהשתנו ללא הכר. הנה סיפוריהם של ארבעה מהם.

ליקה אברוצקי. הרגישה בטוחה בחיפה - לזמן קצר צילום: Olesia Vlasova

רק רגע לנשום

"בחודשים הראשונים להגעתי לישראל הייתי בהלם ובדיכאון", נזכרת אברוצקי. "החיים שהכרתי נגמרו. גורשתי ממה שהיה הבית שלי. הרגשתי כמו רבים מחברי, שכל מה שבנינו – נלקח מאיתנו, ועכשיו אין לנו כלום. מי צריך קולנוענית עכשיו? מי צריך אותי בכלל? חשבתי שלא רק שלא אוכל לעסוק בתחום שלי, אלא שלא אוכל לעשות שום דבר".

אברוצקי חיפשה עבודה בתחומה, נפגשה עם אנשי תעשייה מקומיים, הראתה להם את העבודות שלה – סרטים קצרים שכתבה וביימה, פיצ'רים זוכי פרסים. אבל כולם הסבירו לה שעליה להתחיל מהתחלה, שמה שהיה שם – היה שם, וששם כבר לא קיים. כדי ליצור תיק עבודות מקומי, ליצור קשרים ולהתברג, היא לקחה עבודות שעליהן לא קיבלה תשלום. במקביל ניהלה פורום של יוצרי קולנוע וטלוויזיה רוסים אחרים שהגיעו לישראל, מהגרים בעל כורחם. הפורום מנה 1,200 איש.

"ברוסיה אף פעם לא נתנו לי לשכוח שאני יהודייה, אבל לא היתה לי שום זיקה לישראל. כשהגעתי לכאן הרגשתי קשר עמוק למקום. עצי הדקל, האקלים של הארץ דמו בעיני לגן עדן – משהו שבדרך כלל צריך לשלם עבורו הרבה כסף, כמו חופשה. ופתאום אני חיה על הר עם נוף לים. בחודשים הראשונים זה היה דיסוננס גדול בשבילי – לקרוא ולחיות את המלחמה באוקראינה, ובו זמנית להרגיש את הבריזה של הים על פני. מה שהציל אותי מהדיכאון היה הריח של עצי האורן שהזכיר לי את הריח של עצים מזן דומה שהיו בסיביר".

לא הכל היה מושלם בארץ החדשה. "זה הדאיג אותי שנתניהו נבחר שוב, הבנתי שהוא מעין מיני פוטין. כשהוא התחיל עם ההפיכה המשטרית, גם אני הצטרפתי מדי פעם להפגנות וצעקתי 'דמוקרטיה!'. במקום שממנו הגעתי אסור אפילו לחשוב על זה".

במשך התקופה הזאת היא שמעה על עוד ועוד אנשים מהתעשייה שברחו מרוסיה, אבל כעת החלו לחזור לאחר שקיבלו הצעות עבודה בשכר גבוה. "למשטר של פוטין תמיד היתה חשובה התעמולה, ובעקבות המלחמה זה נעשה חשוב לו אף יותר, בין היתר כדי להסיח את דעתם של האנשים מהמלחמה. אבל רוסיה סבלה ממחסור באנשי מקצוע והחלה לפתות אותם עם סכומים אסטרונומיים. כמה מאנשים שאני מכירה חזרו לשם", היא אומרת. "גם אלי פנו. ב-2017 כתבתי תסריט שהגיבור הראשי בו הוא הומו. כבר אז היתה שם צנזורה נוראה, וכדי לצלם את הסרט נדרשתי לשנות את הזהות המינית של הגיבור. סירבתי. השקעתי מכספי כדי לצלם אותו, אבל בסופו של דבר זה קרס – נכנסתי לחובות ואחר כך היה לי שבץ. לקח לי שנתיים להחלים. כשפנו אלי שוב, ניסו לפתות אותי עם הבטחות לצלם את הסרט. כמובן שהתנאי היה שהגיבור יהיה סטרייט. לא הסכמתי".

זמן קצר לפני 7 באוקטובר אברוצקי הרגישה שהעבודה הקשה שלה בארץ החדשה משתלמת סוף סוף, והחיים מתחילים להסתדר. היא עבדה שנה שנייה בפסטיבל חיפה בתפקיד משמעותי, ובמקביל חתמה על כמה חוזים לביים פרסומות ולצלם בישראל עבור סרט תיעודי של הפקה דנית.

אני מסתובבת בחיפה, פוגשת חברים, והלב שלי מתכווץ מכאב. כמחצית מחברי הפורום שהקמתי עזבו, חלקם התחילו להצליח במדינות שאליהן עזבו. אבל אני השקעתי כל כך הרבה זמן ואנרגיה בלהרים את עצמי כאן, שלא נשאר לי כוח ליקה אברוצקי

"7 באוקטובר היה אמור להיות היום האחרון של הפסטיבל. הלכתי לישון בידיעה שהלחץ נגמר ומחר אוכל להתרווח, לצפות בכמה סרטים ולהמשיך הלאה. הרגשתי שאני מלכת העולם, שהכל מסתדר, שאני מתחילה להרוויח כסף מהמקצוע שלי. הייתי באופוריה. אבל אז הגיע הבוקר של יום שבת והכל נגמר, כל הצילומים התבטלו ושום דבר אחר לא בא במקומם. זמן קצר לאחר מכן מצאתי את עצמי עובדת כבריסטה בבית קפה".

הזמן חלף, המלחמה לא נגמרה, אברוצקי הקציפה חלב ביום ומדי ערב טיילה עם חברה שהכירה בחיפה, תושבת קייב לשעבר שברחה משם עם בנה והורי בעלה, שנשאר באוקראינה בגלל המלחמה. לפני כמה חודשים עזבה את ישראל והיא חיה ולומדת לתואר שני בקולנוע בבלגיה. בשבוע שעבר הגיעה לארץ לביקור קצר לרגל הקרנת סרט תיעודי שיצרה בסינמטק תל אביב. במשך 12 שנה תיעדה אברוצקי את חייה ויצירתה של הצלמת ממוצא אוקראיני מרגו אובצ'רנקו, שנולדה וגדלה ברוסיה ובשנת 2021 עזבה אותה לקייב בעקבות הצנזורה והגזענות שחוותה. עם הפלישה של רוסיה לאוקראינה נאלצה לעזוב גם אותה. אחרי שאברוצקי עצמה נמלטה לישראל, היא נסעה למולדובה שלוש פעמים כדי לפגוש את הצלמת ותיעדה את שקיעתה בדיכאון, את הפליטות שלה. על עריכת הסרט והסאונד עבדו עורכים ישראלים.

"אני מסתובבת בחיפה, פוגשת חברים, והלב שלי מתכווץ מכאב, כי אני כל כך אוהבת את העיר הזאת וראיתי בה בית", היא אומרת. "גיליתי שכמחצית מחברי הפורום שהקמתי עזבו את ישראל, חלקם התחילו להצליח במדינות שאליהן עזבו. אבל אני השקעתי כל כך הרבה זמן ואנרגיה בלהרים את עצמי כאן, שלא נשאר לי כוח, אז בינתיים אני בלימודים, מסתובבת בין כרזות לשחרור פלסטין באוניברסיטה שבה אחד המרצים אמר לי ולישראלית נוספת שעדיף לנו לא לספר מאיפה אנחנו. אין לי מושג מה יהיה בעתיד. אני רק צריכה רגע לנשום".

לא להיות בתוך הטרגדיה

בשנת 2022 [אנה לוקשבסקי](#) הגשימה חלום – היא שכרה מנקה. "זאת היתה שנה שבה התחלתי לחיות כמו בן אדם, זכיתי להצלחה, היתה לי תערוכת יחיד במוזיאון חיפה, העבודות שלי נמכרו. יכולתי לעסוק רק באמנות שלי. האפשרות להעסיק מנקה היתה סגירת מעגל – מזה התפרנסתי בשנותי הראשונות בישראל בעת לימודי בבצלאל. נס!" היא אומרת.

לוקשבסקי, 49, ילידת ליטא, היגרה לישראל עם אחותה ב-1997, אמן עלתה בהמשך. "עזבנו למען עתיד טוב יותר במערב", היא אומרת, "וגם כי החיים היו קשים. היו אנרכיה ועוני גם בליטא, שהיתה יחסית משגשגת. ההורים שלי פוטרו וניסו להסתדר בקפטליזם הפרוע, ללא הצלחה גדולה. חווינו את כל הפרסטרות והלאומנות שבאו אחריה. כמעט סיימתי את האוניברסיטה בוויילנה במחלקה ניסיונית לשפות, עשיתי את זה כדי להעביר את הזמן. הספקתי לחיות שנה בבולגריה בחילופי סטודנטים, כי הייתי הרפתקנית ועשיתי מה שבא לי".

בארץ עבדה בניקיון ולמדה בבצלאל עיצוב גרפי. מאוחר יותר עשתה תואר שני במדרשת בית ברל לאמנות. לאורך השנים היא הציגה את עבודותיה בתערוכות קבוצתיות בארץ ובחו"ל, וגם בתערוכות יחיד (גלריה רוזנפלד, מוזיאון בת ים). היא לימדה ציור במסגרות שונות – בהן מכללת אורנים, אוניברסיטת טקסס, מוזיאון חיפה ואקדמיית ברביזון – ובאופן עצמאי. בשנת 2011 חברה לקבוצת הברביזון החדש שבה חברות הציירות [זויה צ'רקסקי נאדי](#), [נטליה זורובובה](#), [אולגה קונדינה](#) ו**[אסיה לוקין](#)**. הקבוצה, שנולדה בהשראת אסכולת הברביזון הצרפתית מהמאה ה-19 ומתוך רצון להביע ביקורת ועמדה חברתית, היתה מגיעה למקומות שונים בארץ ומתעדת את חייהם של קבוצות מיעוט, כמו פליטים ומהגרים, ושל מפגינים.

הישראלים החדשים בברלין נרגעים ויוצאים מהשיח ההיסטרי. אספתי 25 תלמידים שאני מלמדת בשיטה שפיתחתי בישראל ופתאום אני לא אבודה לגמרי. זה

גם ההבדל בין ההגירה לישראל להגירה עכשיו

אגורמקטסקיהיא הרבה יותר קלה

בשנת 2022 כל זה גם נהרס. "ביום שבו ביבי זכה בבחירות וחזר לחיינו, הכל הלך קיבינימט. התחילה ההפיכה המשטרית ואנשים הרגישו שהבית שלהם בסכנה והם לא רצו לקשט את הבתים שלהם. המכירות ירדו. לבן הזוג שלי יוני יש דרכון פורטוגלי ואחרי 12 שנה יחד התחתנו. הוא התחיל לדבר על ההגירה מיד אחרי הבחירות, אבל הייתי מאוד שלילית לגבי זה, כי ההגירה לישראל היתה עבורי טראומטית. חייתי עם אחותי בעוני קיצוני, עבדתי בעבודות שחורות, הייתי מדוכאת בשנים הראשונות באופן שלא אשכח. אמרתי לו שהוא לא מבין מה זה להיות מהגר וכמה זה קשה. על זה הוא ענה: 'נכון, ואני מת לדעת'.

"ואז הגיע 7 באוקטובר. והכל נהיה מוות, דם וקטסטרופה. כשהמלחמה הגיעה לחיפה היו לי התקפי חרדה. זה לא רציונלי, אי אפשר להשוות את זה למה שחווים בעזה או באוקראינה, כי לנו יש כיפת ברזל, אבל אני רעדתי. כולם אמרו: 'תכף תתחיל מלחמת עולם שלישית' ו'בכל העולם אנטישמיות', וגם: 'ישראל היא המקום הכי בטוח ליהודים'. ואני חשבתי שזה אבסורד, שזה המקום שבו נהרגים הכי הרבה יהודים ושכל הדיבורים האלה הם תעמולה".

הם עזבו את ישראל ביוני והגיעו לברלין. "בהתחלה הייתי באופוריה. חוויתי שקט נפשי. יש לי תאומות בנות חמש ופתאום יכולתי להסתובב איתן במוזיאונים, הצגות, מתקני משחקים איכותיים. כל מה שהיה חסר לי בארץ וכל מה שרציתי שיהיה להן. אבל אחרי האופוריה, כמו אצל כולם, מגיעה גם הפאניקה. כי ברלין שהכרתי לפני עשור השתנתה והפכה ליקרה כמעט כמו תל אביב. לא ידעתי איך ארוויח, כי המלחמה העלימה את הפרנסה שלי לחלוטין. כמו כבשה הלכתי כאן לבתי הספר, הצעתי את שירותי כמורה לציור. כולם אמרו לי לא, כי צריך לדעת גרמנית. אז אמרתי לעצמי שלא צריך, אני אלמד לבד".

ואיך זה הולך?

"הבחירה בברלין היתה הבחירה הכי טובה, מכיוון שיש כאן את כל הישראלים שהגיעו לעיר לאורך השנים או עכשיו, יחד איתנו. אלה אנשים ברמה גבוהה מאוד. זה מדהים לראות איך הישראלים החדשים לאט לאט נרגעים כאן ויוצאים מהשיח ההיסטרי והפחד. אספתי 25 תלמידים שאני מלמדת ציור בשיטה שפיתחתי בישראל ופתאום אני לא אבודה לגמרי. זה גם ההבדל בין ההגירה לישראל להגירה עכשיו לגרמניה – היא הרבה יותר קלה. אני מרוכזת ואחראית, כי יש לי שתי ילדות וגם עניין הזהות פחות מדאיג אותי מאז, היא יותר ברורה לי. ויש לי את ישראל עדיין. אני מתבססת על כל מה שעשיתי שם במשך 30 שנה".

מבחינתך הסיפור עם ישראל נגמר?

"לא. אני לא מכריזה שעזבתי ואני גם מקווה שאחזור, אני מקווה שדברים ישתנו לטובה בארץ. אני בכל הכוח מנסה לראות בהגירה הזאת איזה מין דבר רגיל, שאני, כמו ישראלים רבים אחרים, חיה פה ושם. אני מנסה לשכוח לפעמים שברחנו לכאן מהמלחמה, כדי לראות בזה הרפתקה, כי אז זה מזכיר לי את הטיולים שלנו עם הברביון החדש, כשהיינו הכי מאושרות, מסתובבות במקומות חדשים, כשהכל מסקרן, כשפוגשים אנשים מעניינים. עכשיו אני חווה את זה בברלין. הבעיה היא שהיומיום של המהגרים הוא קשה ואין לי זמן לצייר. אני מכירה לא מעט אמנים ישראלים שחזרו לארץ, כי לא הצליחו גם לגדל ילדים וגם לעבוד, כי אין סבתות, אין כסף, יש המון ביורוקרטיה.

הממשלה הזאת הרסה לי את החיים. עבדתי המון, למדתי המון, היה לי הרבה מזל בישראל שלא יחזור בחיים, וזה נורא מה שאיבדנו. מה שנשאר לי זה להיות כמו פרפר, לחיות את היומיום. זה מוזר למצוא את עצמך במציאות כזאת בגיל 50
אנה לוקשבסקי

"בחפיפה בניתי שגרה מאוד נוחה, הלכתי מדי יום לסטודיו לעבוד. גם כאן מצאתי סטודיו בעזרת קשרים שלי מבצלאל. אני מנסה לא לחשוב

יותר מדי, כי זה מוביל למחשבות הרסניות. הממשלה הזאת הרסה לי את החיים, גדלתי, עבדתי המון, למדתי המון, היה לי הרבה מזל בישראל שלא יחזור בחיים ועזרה מחברות, מזויה, מנטליה (צ'רקסקי נאדי וזרובובה, י"פ), וזה נורא מה שאיבדנו. כל מה שנשאר לי זה להיות כמו פרפר, לחיות את היומיום. זה מוזר למצוא את עצמך במציאות כזאת בגיל 50. אני פוגשת כאן המון ישראלים במצב דומה, שיושבים כאן ומחכים לראות מה יקרה ובינתיים מרגישים שאין לאן לחזור".

איך כל זה משפיע על היצירה שלך?

"בברלין יש תחרות גדולה ואני סקרנית לדעת אם שיטת הברביון החדש שפותחה בישראל תעבוד כאן ללא הקונטקסט הישראלי או שזה יצטרך להשתנות. זה כבר משתנה כי הקונטקסט משתנה והסטנדרט עולה. אני באה בדרישות גבוהות יותר לעצמי, כי אמנם גם פה האמנות העכשווית לא משהו, אבל חמישה קילומטר ממני תלוי קירכנר. בארץ עכשיו עושים אמנות מלחמה והרבה פעמים אמנות כזאת היא קיטשית וחלשה. מצד שני, לעשות אמנות אסקפיסטית בזמן כזה זה לא אתי. זה לא נורמלי. כשלעצמי אני רק רוצה לצייר ולא לחשוב אם זה מוסרי או לא. אני חושבת על ישראל הרבה, אבל זה מקל לא להיות בתוך הטרגדיה כל הזמן. יש לי ייסורי מצפון על כך שאמא שלי ואחותי נשארו בארץ. אמא שלי לקחה את זה קשה בהתחלה, אבל אפילו היא אמרה שלעזוב בזמן זה גם סוג של אמנות".

פינוי דיירים מבינין שנפגע בחיפה בנובמבר. "אמא שלי אמרה שלעזוב בזמן זה סוג של אמנות" צילום: רמי שלוש

רוסיה זה כבר פה

ואדים סטפנוב, 55, נולד וגדל בסיביר, לא רחוק מהעיר מגדן וממחנה הריכוז המפורסם באכזריותו מימי סטלין. כשהיה בן עשר חזרו הוריו המוסקבאים לבירה. בצעירותו, כך הוא מעיד על עצמו, חי כהיפי. הוא נדד ברחבי רוסיה, צרך משני תודעה למיניהם (על כך גם נכנס לכלא לשנה וחצי), האזין למוזיקה מערבית וצייר. ב-1991 היגר לישראל כגבר נשוי.

"הרגשתי היעדר תקווה ואופק. היתה תקופה שחשבתי שאולי טעיתי בתחזיות שלי, כי החברים שנשארו שם, אמנים, הצליחו ושיגשגו וקראו לי לחזור. הם אמרו שמוסקבה שונה משאר המדינה, מעין עולם מקביל, אבל השנים חלפו, המצב הידרדר והיום כולם עזבו את רוסיה".

גורלו כמהגר בכלל וכאמן בפרט שפר עליו כאן. הוא חי בתל אביב והתפרנס יפה ממכירת עבודותיו במשך 20 שנה. בסוף שנת 2012 נפתחה תערוכה שלו בגלריה ליטבק, אבל יומיים אחר כך נפתח מבצע עמוד ענן וכמעט אף אחד לא ביקר בה. משם הדברים לא נשארו כשהיו מבחינת מכירות. "לפני שש שנים התחלתי להרגיש שמהשו השתנה. אנשים נעשו גסים יותר אחד כלפי השני. כשבנט נבחר – למרות שאני לא מסכים איתו כמעט על שום דבר ולא אהבתי אותו קודם לכן – לראשונה זה זמן רב היה ראש ממשלה שאמר דברים בסיסיים והגיוניים על כך שכולם בני אדם. אפילו התחלתי לחבב אותו. אבל אז נתניהו חזר והרגשתי שוב את מה שהרגשתי ברוסיה – שהמקום הזה אבוד".

לא מזמן הייתי בעיר בדרום הארץ. כולם היו מאוד לבביים כלפי, אבל כששאלתי מישהו אם יש מסעדות לא כשרות באזור, הוא אמר שמה פתאום, הרי מסעדה כזאת מיד תישרף. הוא לא צחק, הוא התכוון לזה. אותי זה מפחיד ואדים סטפנוב

בשנים האחרונות סטפנוב מצייר פחות, ומתפרנס בעיקר מנגרות. "במסגרת העבודה שלי אני מגיע לכל מיני ערים בישראל. אני צופה בשינויים שעוברים על החברה הישראלית. לא מזמן הייתי בעיר בדרום הארץ שאני אפילו לא זוכר את שמה. כולם היו מאוד לבביים כלפי, אבל כששאלתי מישהו אם יש מסעדות לא כשרות באזור, הוא אמר שמה פתאום, הרי מסעדה כזאת מיד תישרף. הוא לא צחק, הוא התכוון לזה. אותי זה מפחיד. מפחידים אותי בני אדם בטוחים בעצמם ובדרכם. אני מרגיש שמה שקרה ברוסיה קורה גם כאן. שם כדי לשרוד

צריך לצאת לרחוב ולצעוק שאתה אוהב את המשטר, ואותו הדבר מתחיל או בעצם כבר קורה גם פה".

אין לך חשש מהגירה שנייה?

"לא. כשהחלטנו לעזוב, קנינו בית בעיירה בשם וראלו בצפון איטליה, ואחרי כן הרגשתי שקט ושלווה".

אתה חושב שישראל תהיה דיקטטורה?

"לא. יהודים לא יודעים להיות דיקטטורים. אבל זאת תהיה מדינה דתית, ענייה ונחשלת".

ואדים סטפנוב, Saving the Five Sacred Animals, 2022. העזיבה הביאה שקט ושלווה צילום: רן ארדה

אשתו של סטפנוב, אנה קוגן, היא מודליסטית ידועה בקרב אנשי האמנות בישראל ומחוץ לה. היא הגיעה לישראל מקאזאן שברוסיה בתחילת שנות ה-90 במסגרת תוכנית נעל"ה. בשנות ה-20 לחייה התחתנה עם בחור קרואטי וחייתה איתו בארצו כעשר שנים. אחרי שנפרדו חזרה לארץ והתחילה לעבוד כמודליסטית, הכירה את סטפנוב, אז כבר גרוש ואב לילדים, ונולד להם ילד, היום בן 12.

"במהלך ההפיכה המשטרית הלכנו להפגנות, אבל ככל שעבר הזמן, בטח אחרי שהמלחמה התחילה, הבנו שאין תקווה ואין עתיד ושום דבר לא יעזור. מעבר לזה, צריך להוציא את הילד שלנו מכאן כמה שיותר מהר", היא אומרת. "בעזרת ההורים שלי קנינו את הבית בווראלו. לפני המלחמה היו שם שתיים-שלוש משפחות ישראליות. אחרי שהמלחמה פרצה עברו לשם עוד עשרות משפחות. רובם ילידי הארץ, אבל יש ביניהם כמה דוברי רוסית שנשואים לישראלים עם דרכון אירופי. אף פעם לא הרגשתי ממש שייכת בישראל. מבחינה אסתטית היא קשה לי. גם הילד שלנו אוהב טבע. הוא לא אוהב דת, וישראל נעשית דתית יותר מיום ליום".

אני כבר יודעת מה זה הגירה. גם ואדים. לישראלים שעושים את זה בפעם הראשונה קשה יותר, כך אני

מתרשמת. אני מכירה אמנים שהיגרו והפכו לאנשי מלאכה, כמו ואדים. אלה אנשי המלאכה הכי טובים, פניהם פרפקציוניסטים

אם לא היה לכם ילד, הייתם נשארים?

"היינו עוזבים הרבה לפני כן, אבל לוואדים יש כאן שישה ילדים. הוא לא רצה לעזוב בגללם. דיברתי עם חבר שהוא איש מבוגר. סיפרתי לו שאנחנו עוזבים לאיטליה. הוא אמר שבעבר היתה לו הזדמנות להגר, אבל הוא כל הזמן אמר שהילדים ואחר כך הנכדים זקוקים לו. בינתיים הילדים גדלו, גם הנכדים, הוא גילה שאף אחד לא צריך אותו, אבל עכשיו הוא מבוגר מדי להגר".

את מהגרת פעם שלישית. זה לא מרתיע אותך?

"להפך. אני כבר יודעת מה זה ואיך זה עובד. גם ואדים. לישראלים שעושים את זה בפעם הראשונה קשה יותר, כך אני מתרשמת. אני מכירה אמנים שהיגרו והפכו לאנשי מלאכה, כמו ואדים. אלה אנשי המלאכה הכי טובים, כי הם פרפקציוניסטים, ובאירופה יש ביקוש לאנשי מקצוע כאלה. אז אני מאמינה שיהיה בסדר.

"אני לא יכולה לחכות להגיע לשם, להתעסק בחיים עצמם, ליהנות מהשלג והעלים הצהובים. היינו שם עכשיו חודש וחצי בהכנות לקראת המעבר. כשחזרתי לארץ ראיתי אנשים יושבים בבתי קפה, צוחקים, מדברים. אם לא יודעים מה קורה, אפשר לחשוב שהחיים נורמליים. אבל אני מרגישה שכל זה לא אמיתי, שהאדמה רועדת מתחת לרגליים שלהם".